

Chmelařová, Marcela

"V proudu lepšího a dokonalejšího" : perské koberce mění majitele: antikva a některé aspekty aukčního trhu let 1948–1953

Opuscula historiae artium. 2015, vol. 64, iss. 2, pp. 142-157

ISSN 1211-7390 (print); ISSN 2336-4467 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/135015>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

„V proudu lepšího a dokonalejšího“

Perské koberce mění majitele: Antikva a některé aspekty aukčního trhu let 1948–1953*

Marcela Chmelařová

Political developments in post-war Czechoslovakia and especially after 1948 ushered in dramatic social changes and transformed property and ownership ties, a consequence of the fight against the 'defeated' social class. This article focuses on some aspects of the contemporary auction market in the early stages of the formation of the totalitarian regime in Czechoslovakia in 1948–1953. Many confiscated pieces of property made their way by legal or illegal means into the art market and sometimes even went straight into the international market. The continuous and undetected flow of confiscated property into private hands led in August 1949 to the nationalisation of private auction houses to form one state enterprise n. p. Obchodní domy, the monopoly network of the Antikva enterprises. The ongoing illegal flow of artistic property led to clashes between ministries as attempts to preserve 'state cultural property' in public collections were countered by the economic interests of the state, which was in the midst of an economic crisis. Nationalisation gave rise to an ideologically controlled sphere of art collection and trade and also to a distortion of prices which were artificially set by state bureaucrats.

Keywords: art auctions; Antikva; National Cultural Committee; confiscated property; collecting art under socialism; sources on the history of the post-war art trade; the trade in jewellery, watches and antiques; the National Renewal Fund

Mgr. Ing. Marcela Chmelařová
Seminář dějin umění, Masarykova univerzita, Brno /
Department of Art History, Masaryk University, Brno
e-mail: 16236@mail.muni.cz

„S cenou starožitností bývaly smutné zkušenosti. Prostý člověk umění nerozuměl a tehdejší spekulanti se ho samozřejmě ani nesnažili počít. Dnes je to jiné; vidíme to nejlépe na cenách zboží. Takové perské koberce. Jejich cena se pohybuje kolem deseti tisíc. Přitom je to umělecké dílo lidové tvořivosti a svým účelům slouží desítky let.“

Jaroslav Jindra, 1950¹

Pouňorový aukční trh a jeho ideologické usměrňování

Sociálně-politický vývoj po únoru 1948 přinesl mimo mnohé jiné i zestátnění sféry soukromého uměleckého obchodu, došlo k němu počátkem srpna 1949. Vyhláškou ministerstva vnitřního obchodu byly soukromé aukční domy a starožitnictví převedeny pod národní podnik *Obchodní domy*.² Jednotlivé, léta funkční podniky se postupně staly pobočkami oficiálního, státního závodu Antikva.³ První aukce pod touto hlavičkou probíhaly od září 1949, přičemž obsahová, kvalitativní, v ojedinělých případech i personální kontinuita s předválečnou a válečnou činností těchto zavedených podniků byla v prvních měsících fungování monopolního státního závodu ještě patrná. Kontinuita s obdobím první a druhé republiky byla zpočátku znát i z převzatého grafického řešení katalogů, z využívaného dražebního systému a řádu apod. Jako vlajkové lodě pražské Antikvy, provozovny s tradičně nejatraktivnější nabídkou, důvěrou a přízní zákazníků, i nyní působily bývalý podnik letitého matadora meziválečného uměleckého obchodu Zdeňka Jeřábka ve Spálené 24 a podnik Václava Hořejše v Mikulandské 7. [obr. 2] Především v úrovni jejich nabídky a formě prezentace se tak alespoň zpočátku pozitivně odrazila desetiletí zkušeností s tímto druhem podnikání.⁴ Celkem patřilo v tomto raném období, na přelomu let 1949 a 1950, pod Antikvu v centru Prahy osm poboček, umělecké dražby probíhaly na třech z nich,⁵ v pololetí roku 1953 měla tato síť jen na Praze I a II na třináct provozoven.

1 – Václav Chochola, *Jedna z posledních poválečných uměleckých aukcí v roce 1960* © Archiv B&M Chochola

Systematické přebírání hospodářské a politické moci a pronikání nového režimu do všech významných struktur společnosti však bylo v prvních letech ideologického formování systému velmi rychlé. Již v průběhu října 1949 aukční domy Antikva přecházely na zcela novou vizuální a ideově – propagační koncepci. Samotné aukční katalogy se nyní staly příhodnou platformou manifestace a šíření nové ideové podoby „socialistického“ sběratelství. Obecným cílem těchto snah bylo dát tradičně chápanému fenoménu, úzce spojenému se životním stylem „bývalých lidí“ a „poražené“ společenské třídy, novou podobu a náplň, učinit z něj nyní ušlechtilou lidovou „zábavu“ pro široké masy a zbavit je tedy

jeho dosavadní třídní podmíněnosti i potenciální společenské nebezpečnosti. Hesla pravidelně zdobící obálky aukčních katalogů této doby přesně vyjadřovala ideovou náplň fungování socialistické Antikvy: „*Pěstujeme ušlechtilý zájem o sběratelství a rozšiřujeme jej do všech vrstev pracujících.*“ – „*Povznášíme vkus lidu a jeho bytovou kulturu.*“ – „*Sloužíme všem sběratelům uměleckých a starožitných předmětů.*“ – „*Pořádáním vzorných aukcí chceme zpřístupnit pracujícím umělecké předměty a hodnotné bytové doplňky.*“ Antikva, která si podle vlastních hesel „*v krátké době získala důvěru veřejnosti*“, na které „*buduje svůj další rozvoj spjatý s budováním blahobytu všech*“, pak „*má za úkol vymýtiti v uměleckém a starožitném sběratelství veškerou*

OBCHODNÍ DOMY N. P. - ZÁVOD ANTIKVA
UMĚLECKÁ AUČNÍ SÍŇ, PRAHA II, SPÁLENÁ UL. 24 - TEL. 37713
(ZDENĚK JEŘÁBEK)

AUKCE

220

obrazů Aleš, Beneš V. prof., Blažiček O. prof., Boettinger, Engelmüller, Grund, Honsa, Hudeček A., Kalvoda, Kaván, Kreibich, Kuba, Malý V., Marold, Navrátil J., Nechleba Vrat. prof., Nejedlý O. prof., Obrovský, Piepenhagen A. a L., Preisler, Radimský, Stretti V., Stříbrný, Švabinský Max prof., Úprka, Věšin a j. a starých českých a holand. mistrů Dughet-Poussin, miniatuur Quast a j., grafiky Hollar, Švabinský, Šimon a j., plastik Drahoňovský, Horejc, Štursa, Klíma, Vobišová a j., skla, porcelánu, nábytku, hodin, starožit. a perských koberců z různého majetku

PROHLÍDKA OTEVŘENA od soboty dne 17. září 1949 od 16 hod. do soboty 24. září 1949 denně od 10-18 hodin. (V neděli pouze 10-12 hod.)

Uzavřeno: v neděli 25. září 1949.

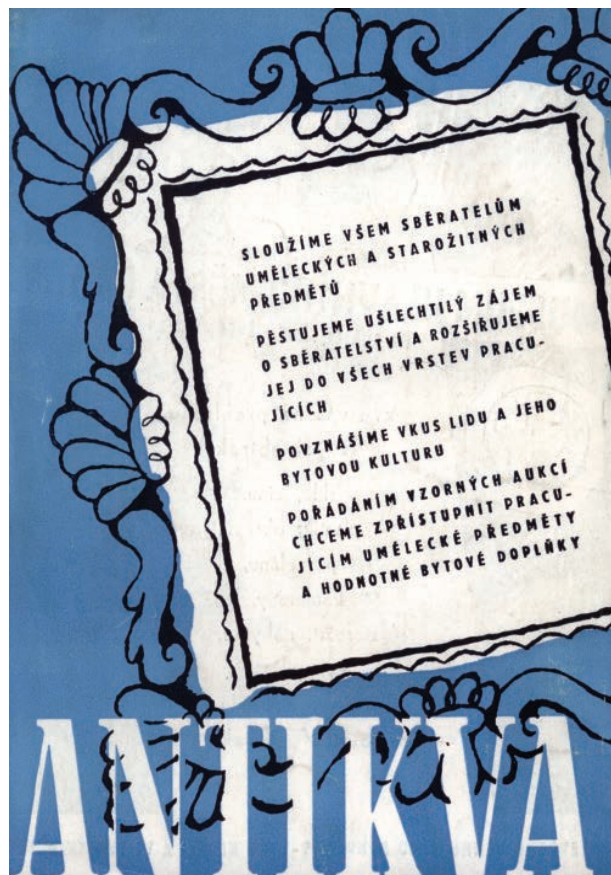
DRAŽBA: pro zvané ve středu dne 26., 27., 28. a 29. září 1949 vždy o 1/3 16. hod. v Umělecké aukční síni Obchodní domy n. p. - závod ANTIKVA v Praze II, Spálená 24
Telefon 37713 (Z. Jeřábek) Telefon 37713

Kčs 10.-

2 – Titulní list aukce Antikvy č. 3 s uvedením původního majitele podniku Zdeňka Jeřábka a zachováním kontinuity jeho číslování, 26. – 29. září 1949

spekulaci, zpřístupnit umělecké a starožitné předměty všem, kdož mají o ně upřímný zájem [...]“⁶ [obr. 3]

Pregnantnímu teoretickému podchycení se těmto snahám, kodifikovat sběratelství v rámci totalitního režimu zcela novým způsobem, dostalo v proklamativním textu vedoucího síť závodů Antikva a vedoucího pobočky v Mikulandské 7, architekta a ideologického funkcionáře Františka Stráže. Instruktivní text plný „náznorných“ příkladů z minulosti usiloval pod výstižným názvem *Sběratelství dřívě a nyní* přiblížit problematiku širokým masám pracujících, jichž se nyní mělo sběratelství týkat. Vyšel v aukčním katalogu 14. aukce Antikvy v březnu 1950.⁷ Mezi klíčové body této programové eseje patřilo v prvé řadě názorné vymezení žádoucích ušlechtilých podob sběratelství vedených láskou k „ušlechtilým výplodům lidské práce“ od jeho spekulativních, „zvrhlých“ podob, spojených s „překonaným“ společensko-ekonomickým zřízením. Tomuto vymezení je zde věnována velká pozornost. Obecně měl autor těchto řádků a ideolog Antikvy za to, že sběratelství „nezanikne ani v nové socialistické společnosti, bude jen očištěno od spekulace a od nástrah podvodníků a padělatelů,“ tak, aby kupci z řad širokých mas pracujících měli jistotu, že na trhu

3 – Programová hesla monopolního závodu Antikva, týkající se socialistického sběratelství a uměleckého obchodu, začátek 50. let 20. století

obdrží pouze „skutečně hodnotné a umělecké zboží,“ jak ujišťuje text. Výpověď eseje pak, po vytýčení hranic minulého a překonaného, směřovala k nové sociální kodifikaci sběratelství jako všelidové ušlechtilé a užitečné formy trávení volného času,⁸ která rovněž tvořivě rozvíjí lidského ducha, a tím mimo jiné přispívá i k rozvoji tzv. „humanistické nadstavby“ komunistické společnosti. Široké lidové vrstvy si tak, společně s růstem životní úrovně a postupným „zlevněním“ všech potřeb, budou moci „postupně zušlechťovati své obydlí, dopřáti si nějaký pěkný obraz, vázu, ba i perský koberec“. Takto vymezené „socialistické sběratelství“ v obecných rysech směřuje od překonaných „mamutích sbírek“ minulosti k užší a skromnější specializaci současného lidového sběratele, kterému tato záliba rovněž „dává impulsy k pronikavému studiu“ a tím také v konečném důsledku spolupůsobí ve prospěch socialistického celku.⁹

S toužou manipulativní intencí a přesvědčující dikcí informoval o aktivitách Antikvy, v období jejího ideologického profilování v lednu 1950, i článek v deníku *Práce*, přinášející proklamativní reportáž z její pobočky v *Bílé Labuti*: „Kdo by se dřívě staral o nějaké vzácné umělecké předměty, které byly svými cenami nepřístupné většině pracujících. Mnoho se již změ-

nilo od předválečných let. V celém tom novém proudu lepšího a dokonalejšího vidíme také změnu v obchodování se starožitnostmi,“ konstatuje se úvodem. Aktivita „nejmodernějšího“ obchodního domu nejsou tak údajně po vzoru soukromých starožitníků vedeny snahou „vytěžit z kšeftičku co nejvíc“, ale „přiblížit umění nejširším vrstvám, naučit je dívat se na umění ne jako na přepych, ale jako na věc užitek, na věc vyšší životní úrovně“. Podstatná změna k lepšímu spočívá oproti minulosti podle autora článku především v nabídce kvalitního zboží za lidově příznivou cenu.¹⁰ V tehdejší Antikvě tak bylo podle pisatele k dispozici vše, od čínského porcelánu, přes rytířská brnění, až k „ložnici Ludvíka XVI“. Mezi nejoblíbenější položky měl patřit užitek, porcelán a levné bytové doplňky, které „poslouží po stránce užitek i dekorační“, protože „dnešní člověk hledí nejdříve na praktičnost,“ jak se zde dočteme. Ale i výtvarné umění mělo své kupce: „Samozřejmě se kupují také obrazy. Nejvíce se vyhledávají mistři staří, ale i o mladší umění je zájem. Nejširší vrstvy kupují akvarely, rytiny, lepty. Také milovníci starého skla si přijdou na své“.¹¹

Představa o užší a skromnější specializaci lidového sběratele, pro nějž je sběratelství v rámci jeho finančně limitovaných možností zálibou, již kulturně tráví svůj volný čas, nikoliv tedy způsobem obživy či záminkou ke spekulaci, se pojila s propagací určitých sběratelských odvětví. Doporučeníhodné bylo zaměření na práce na papíře, drobnou grafiku, kresbu, širokou škálu drobných dostupných starožitností. Tuto žádoucí profilaci do jisté míry odrážela i nabídka tehdejších aukčních katalogů. Námětově byly dobovým tónem nejrůznější krajinářské práce, drobná zátěsí, sociální a národní témata, akademizující žánry předchozího stáletí, tedy v podstatě vše, co odpovídalo žádoucímu vyjádření „společensky uvědomělé obsahovosti umění“ a stylově pokud možno neupomínalo na formalistické, avantgardněji laděné předválečné projevy.¹²

V průběhu prvních let poválečného fungování závodů Antikva zažívalo aukční dění významný rozkvět. Od září 1949 do pololetí roku 1953 proběhlo na osm desítek číslovaných aukcí,¹³ přičemž většina z nich byla ještě v tradicích první republiky vícedenní. [obr. 2, 6, 7, 10] Pravidlem byly čtyřdenní dražby s tisícovkou, patnácti sty, i více položkami, řazenými za sebou bez zjevné koncepce, tj. napříč materiály, technikami, náměty či styly. Katalogy zpravidla obsahovaly i skromný výběr černobílých reprodukcí, jenž dobře svědčí o profilovém sortimentu těchto dražeb. Běžně byly mezi zbožím nejnižší kvality, vyvolávaným v řádech desítek a stovek korun, někdy i na volné podání, zařazeny luxusní několikatisícové, i desetitisícové položky, tj. cennější malby – především krajinářské práce a práce „národních klasiků“ ceněných už předválečným trhem – a zejména pak drahé orientální anatolské a perské koberce.

Právě orientální koberce, nabízené pod nejrůznějšími specifickými přízvisky (Tebris, Bochara, Afšar, Brussa, Musul, Mesched, Heriz, Širaz, spojka perská, ana-

4 – Přehled značek československé lidové keramiky v aukčním katalogu 56. aukce závodu Starožitnosti jako součást cílené osvěty drobného socialistického sběratele, únor 1952

tolská, spojka Smyrna a řada dalších), v této době stále ještě platily za skutečný majetek a do jisté míry také i jistý odznak stavovské příslušnosti k „poražené“ společenské třídě. V aukční nabídce prezentovaly položky s vůbec nejvyššími, v poměru k dobovým příjmům astronomicky vysokými vyvolávacími cenami. Často byly nabízeny v řádu desetitisíců, i za pět desítek tisíc Kčs. Pozoruhodný počet perských koberců, které se v té době v aukcích objevovaly, nepochybně souvisel se systémovými kroky podnikanými již od prvních let fungování režimu proti představitelům bývalých společenských elit. Kromě postupů nyní zákoně uplatňovaných proti majitelům konfiskovaných nemovitostí, šlo také o postupy v širokém měřítku uplatňované proti majitelům tzv. nadměrných bytů, nájemních vil, apod. Množství těchto koberců, které v krátkém období fungování pounorového aukčního trhu dražbami prošlo, tak odráží masovost a radikalitu probíhajících sociálně-majetkových změn.¹⁴ Nákup podobně luxusního zboží si ostatně nyní, zcela příznačně, mohli dovolit pouze privilegovaní představitelé nových společensko-politických elit, tj. zpravidla vyšší funkcionáři, případně cizinci.¹⁵

Umělecké aukce a „zespolečenštěný“ majetek

Záznamy konečných dosažených dražebních cen, v některých případech dochované, i aukční výsledky krátce v té době publikované v tisku, hovoří v kontextu tíživých ekonomických podmínek a prohlubující se hospodářské krize o překvapivých cenových nárůstech, zejména u vybraných druhů zboží, a zájmu trhu.¹⁶ Jen pohled do ojediněle dochovaných pramenů či útržky zaznamenané orální historie¹⁷ napoví více o často velmi problematickém původu těchto předmětů, či spíše celých rozsáhlých souborů, jež především nelegálními kanály proudily do tuzemského uměleckého obchodu, případně i přímo na zahraniční trh.¹⁸

Krátké, intenzivní období poválečných uměleckých aukcí a uměleckého (i neaukčního) obchodu obecně, se širokou nabídkou nejrůznějších druhů starožitností, lze vnímat v přímé souvislosti s činností Fondu národní obnovy (FNO), vzniklým za účelem správy konfiskovaného majetku na základě dekretu prezidenta republiky z října 1945, a činností následně vzniklé Národní kulturní komise (NKK), zřízené za účelem správy obzvláště hodnotného „státního kulturního majetku“ s uměleckou, historickou či vědeckou hodnotou, který měl být dále využit především pro veřejné účely.¹⁹ Z dobových pramenů je však na mnoha místech zjevné jisté napětí, které mezi oběma institucemi panovalo. Rozpory, vzniklé patrně jako důsledek ne zcela přesně vymezených kompetencí a střetu zájmů složek spadajících pod rozdílná ministerstva, se výrazně projevil právě na půdě Antikvy. Zatímco pracovníci regionálních FNO, zřízených při osidlovacích úřadech, byli rámcovou dohodou nabádáni získávat pro nově vzniklou Antikvu umělecké a starožitné předměty do prodeje,²⁰ NKK tímto kanálem roky (již před znárodněním aukčních síní) unikala nejen řada legálně vyřazených, méně hodnotných položek, ale především celé soubory cenných uměleckých děl, považovaných za „státní kulturní majetek“.²¹ Tuto skutečnost se NKK snažila dovoláním u příslušných státních orgánů opakovaně řešit.²²

Významné množství i velmi kvalitního uměleckého materiálu tak do aukcí proudilo, po celé období těchto klíčových sociálně-majetkových restrukturalizací, nelegálně. Pro mnoho zkonfiskovaných zámeckých a hradních objektů v pohraničí se kupř. nepodařilo včas najít správce a zabezpečit je proti rozkradení. Prokazatelně se tak z nejrůznějších důvodů „velké množství movitých památek z konfiskovaných bytů, vil i továren Národní kulturní komisi zajistit nepodařilo. Hodnotu mnohých cenných předmětů znalci Fondu národní obnovy buď neúmyslně nerozpoznali, či vědomě nepřiznali a tyto předměty byly hluboko pod cenou prodány“. Nepřehledné situace pak využívali obchodníci se starožitnostmi, kteří do pohraničí vysílali své agenty.²³ Část předmětů z rozsáhlých majetkových konfiskací, které v této době vrcholily, si tak od samotného

jejich počátku nejrůznějšími nelegálními způsoby nacházela cestu do uměleckého i aukčního obchodu.²⁴

Tohoto problému si byla NKK vědoma již v roce 1947, v době zahájení své činnosti, kdy se kupříkladu v katalogu soukromé aukční síně Vetera objevilo na sedm tisíc položek nabídnutých v osmi dnech.²⁵ Další položky „problematického“ původu pak byly opakovaně vysledovávány a zajišťovány u pražských starožitníků: „*pražské obchody se starožitnostmi oplývají přímo výminečně kvalitním zbožím, sklem, porcelány, bronzы hlavně orientálními aj. Vzhledem k tomu, že veškeré kulturní hodnoty se během okupace dostaly do pevných rukou a všechny obchody starožitnostmi byly za dobu nepsoboty úplně vyprodány, nelze jinak, než se domnívat, že tento nebývalý příliv umělecky i kulturně cenných předmětů má svůj původ v českém pohraničí*“.²⁶

Podle dobové legislativy, platné pro postupy NKK, měly přitom nejcennější zabavené předměty putovat do veřejných sbírkotvorných institucí, případně preferovaných státních úřadů či organizací.²⁷ Ostatní pak bylo ponecháno k odprodeji za odhadní ceny stanovené znalci FNO. Přednostní nárok k odkupu měla instituce přebírající zabavený objekt, dále byl nepotřebný mobiliář nejnižší kvality nabízen soukromým aukčním domům, po znárodnění národnímu podniku *Obchodní domy* (tj. závodům Antikva a Bazar). V činnosti jednotlivých složek státního aparátu NKK a FNO však, zejména v prvních letech, panoval značný, ze strany FNO i zcela záměrný nesoulad („*některí úředníci FNO a jeho oblastních úřadoven nejsou zcela upřímní*“).²⁸ Již před znárodněním soukromých podniků uměleckého obchodu tak oslovovali zástupci FNO kupř. pražský aukční dům Licita – Dundr, vedený jistým panem Růžičkou, a jeho prostřednictvím nabízeli nejen legálně vyřazené položky, nespĺňující kritéria kategorie „*státní kulturní majetek*“, ale i „*cenné sklo a porcelán*“ a další „*předměty kulturní hodnoty vyloučené z prodeje*“.²⁹

Situace, kdy se předměty zabavované občanům pod altruistickou auroou veřejného sbírkového zájmu následně objevovaly v obchodech umění, roztrpčovala ovšem nejen agilní úředníky NKK. Znepokojeni byli pochopitelně i původní majitelé mobiliářů: „*[...] když veřejnost jest si jista, že tyto většinou drahocenné, neb luxusní předměty jsou zajišťovány k účelům veřejným, tj. musejním, reprezentačním a p., to vždy s povděkem kvituje, ale že obyvatelé pohraničních krajů jsou na nejvyšší míru roztrpčeni, když tyto předměty jsou jim odnímány z bytů a když se s nimi shledávají kupř. v pražských neb jiných obchodech starožitnostmi, neb dokonce se dovídají, že se dostaly do rukou vyšších státních úředníků, neb soukromníků*“.³⁰

Právě tento úředně nepodchycený, živelný tok cenného konfiskovaného mobiliáře do soukromých rukou a zahraničí podnítil v listopadu 1948 Zemský národní výbor v Brně k podání návrhu na zestátnění nespĺňujících, dosud soukromých aukčních podniků. V návrhu výboru se píše: „*Zemský národní výbor v Brně, který bedlivě sledu-*

5 – Václav Chochola, **Aukce podniku Starožitnosti v Mikulandské 7.–10. června 1960** © Archiv B&M Chochola

je kulturní dění v zemi, zjistil, že v aukčních síních, které jsou v majetku soukromých podnikatelů – majitelů obchodů starožitnostmi – dostávají se vzácné památky /často veliké kulturní a museální ceny/, pocházející ze soukromého majetku, do soukromých sbírek. Tím jsou opět ztraceny pro veřejné sbírky“. Navrhované zestátnění by mělo pomoci „získati bezpečnou evidenci pohybu kulturního majetku a bezprostřední vliv na tento, zvláště, budou-li v čele aukčních síní postaveni zkušení odborníci – museologové“.³¹ Na tento návrh s vděčností a souhlasným tónem reagovala NKK. V odpovědi sděluje, že „sama již delší dobu sleduje otázku podchycení kulturních hodnot, které přicházejí do dražeb. Tato záležitost se však ukázala mnohem

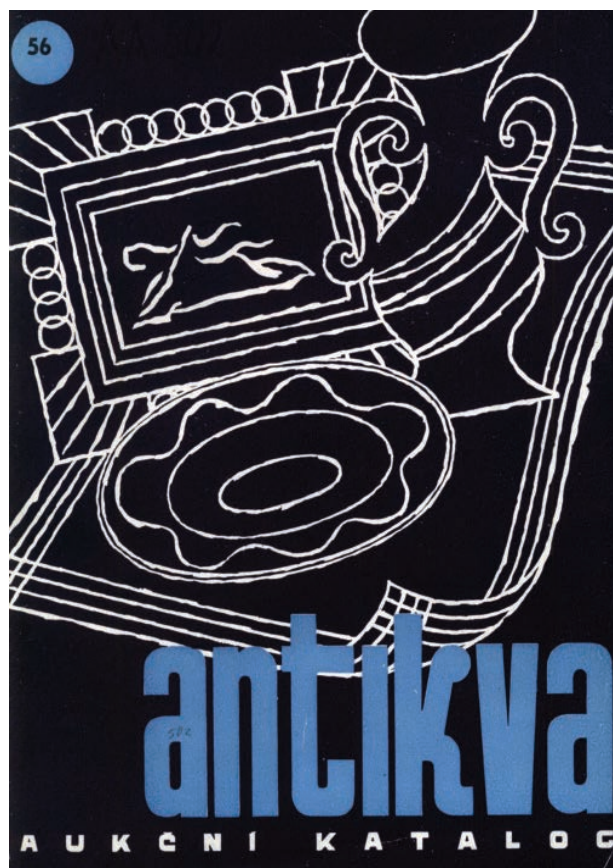
širší, neboť postihuje nejen předměty, dávané do dražeb, nýbrž veškerý starožitnický obchod vůbec. Národní kulturní komise požádala již před delší dobou ministerstvo vnitřního obchodu, aby provedlo zásadní řešení této otázky, avšak dosud nedostala žádné odpovědi“. Sama podle svých slov již před časem požádala příslušné ministerstvo, „aby provedlo zásadní řešení této otázky“, zvláště když „na vyřešení věci má rovněž velký zájem ministerstvo financí, které sleduje otázku zachování kulturních hodnot pro stát se stránky jejich skutečné ceny“.³²

K zestátnění tedy došlo, i na základě uvedených podnětů, v průběhu srpna 1949. Nelegální rozprodej „hodnotného státního kulturního majetku“ s velikou „uměleckou,

historickou nebo vědeckou“ hodnotou však probíhal oproti původnímu předpokladu dál i na pobočkách státního závodu Antikva. Zodpovědní činovníci NKK tento jev dlouhodobě sledovali se značnou nelibostí. V únoru 1950 se proto obrátili na zainteresovaná ministerstva i samotný Úřad předsednictva vlády s oficiální žádostí o zajištění zákonné možnosti „provádět prohlídky sbírek a skladů Antikvy“. Dokonce požadovali i zavedení, z obchodního hlediska zcela neobvyklé, povinnosti prodejců zjišťovat a evidovat u významnějších položek původ zboží a osobu prodávajícího: „Je všeobecně známo, že řada movitých konfiskátů byla různým způsobem zašantročena a lze se právem domnívat, že nyní se objevují na trhu: Mnoho takto zašantročených konfiskátů bylo by možno ještě nyní získati pro stát, kdyby závod Antikva především povolil prohlídku svých skladů odbor[ným] zástupcům Národní kulturní komise, aby mohli určit, co by se mohlo považovati za státní kulturní majetek. Tato akce by však vyžadovala, aby Antikva při koupi každého umělecky, historicky nebo vědecky hodnotného předmětu zjišťovala jeho původ, tj. zjistila především prodávajícího, aby bylo možno vyšetřiti, zda jde o konfiskát podle výše uvedených dekretů“, uvádí se v žádosti.³³ Zástupci Antikvy neměli pochopitelně zájem ani v jednom z bodů vyhovět, a přestože NKK pro podporu svého stanoviska získala dobrozdání Úřadu předsednictva vlády³⁴ i samotného ministra informací Václava Kopeckého,³⁵ rozhodující reakce ministerstva vnitřního obchodu byla překvapivě „vlažná“. K prohlídce skladů Antikvy sice ministerstvo již v březnu 1950 formálně svolilo³⁶ a Úřad vlády přijal příslušná legislativní opatření, zástupci národního podniku *Obchodní domy* však zdá se měli na vyšších místech silné spojení a záležitost se tak k nespokojenosti NKK táhla ještě další měsíce.³⁷

S pozitivním podpůrným stanoviskem se k případu „Antikva“ vyslovil i ředitel pražského Uměleckoprůmyslového muzea Emanuel Poche (1903–1987), který s NKK, i z titulu své funkce, spolupracoval jako její pověřenec.³⁸ Podle jeho slov měli experti UPM „již několikrát možnost zajistit pro státní kulturní majetek z výkladů Antikvy i z jejích aukcí konfiskované předměty unikátní ceny umělecko-historické, jež svou ideální hodnotou daleko přesahovaly hodnotu normálního starožitnického zboží a jež se po prohlášení za státní kulturní majetek [...] staly významnými exponáty muzejními“.³⁹

Jak již bylo naznačeno, o konfiskované památky byl nebývalý zájem i v zahraničí. Zabavené umělecké mobiliáře tam však proudily nejen zcela nelegálně. Objevily se i snahy státních úřadů získat jejich prodejem cenné valuty. Smlouvu pro výkup veškerých starožitných předmětů ze skladů FNO a následný vývoz za valuty měli krátce před znárodněním kupř. jmenovaní národní správci firmy Václav Hořejš.⁴⁰ Spoluorganizátorem obdobné akce byla krátce po svém ustanovení v říjnu 1949 i státní Antikva. Ta podle znění dobového oběžníku organizovala „jednak ve svých závedech,

6 – Titulní list 56. aukce závodu Starožitnosti (dříve Antikva) národního podniku Obchod klenoty, hodinami a starožitnostmi, 12. – 15. února 1952

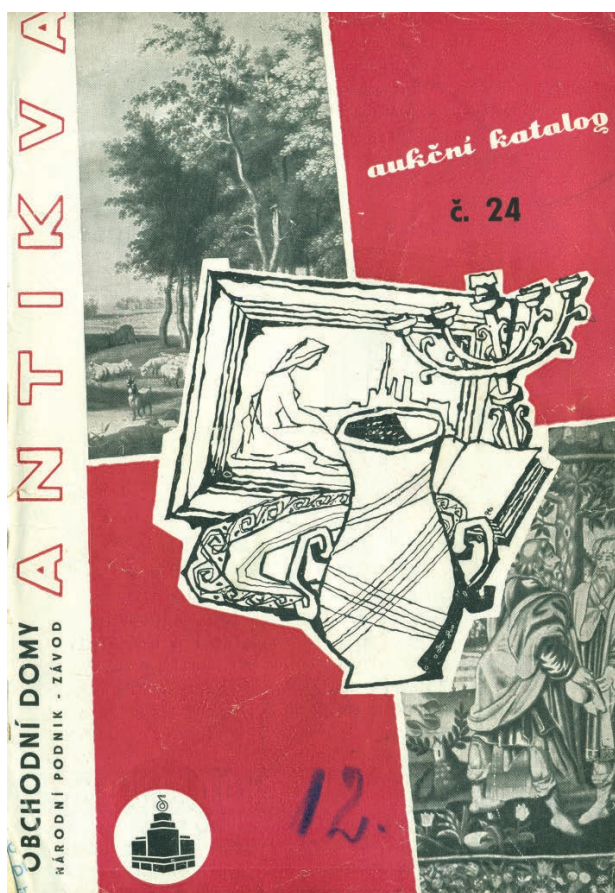
jednak pomocí aukcí a dražeb prodej uměleckých a starožitných předmětů v tuzemsku“, ale měla i „monopolní oprávnění vyvážet tyto předměty do ciziny“, a tak i „odpovědný úkol získávat pro náš stát hodnotné valuty“.⁴¹ V tomto duchu kupř. dostala v únoru 1950 od ministerstva školství, věd a umění povolení k „výhodnému vývozu a získání cenných deviz“ prodejem tzv. Schichtovy sbírky starožitností.⁴²

Podobné praktiky, které byly „špatným kopírováním postupu SSSR, který kdysi, aby získal devizy, byl nucen vyvést starožitnosti, v nichž byla řada fals, do ciziny“, a kterým se NKK trvale bránila, měly vyvrcholit v roce 1950 aktivitou iniciovanou ministerstvem zahraničního obchodu a Antikvou. Při této pilotní akci měl potřebné valuty přinést vývoz starožitností vytříděných ze skladů NKK a regionálních muzeí v pohraničí. Do vytřídování měly být zapojeny i krajské národní výbory. Mezi jednotlivými ministerstvy však nepanoval v této věci jednotný názor, zástupce ministerstva financí kupř. osvíceně soudil, že „na oblast starožitností nelze aplikovat postup, kterého je užíváno v oblasti průmyslu. Starožitnost prodaná do ciziny je pro nás nenávratně ztracená, kdežto průmyslový výrobek prodaný do ciziny lze vyrobiti ve stejné hodnotě znovu“.⁴³

V uměleckých aukcích se tedy v tomto období přes protesty NKK a podporu jejího stanoviska u veřejných institucí a úřadů objevovaly části vybavení celých zámků, i větší soubory velmi kvalitních děl. Na odborné znalosti v oblastech výtvarného umění a starožitností tak byl vyvíjen značný dobový tlak, a to nejen co se týče pracovnicků konfiskačního a vyřídovacího aparátu, provozovatelů jednotlivých poboček Antikvy, ale i konečných zákazníků. Často právě až oni na základě osobní návštěvy dražební výstavy mezi katalogem jen zcela primárním způsobem kategorizovanými položkami (ol.- pl., váza, mísa, figura, zpravidla zcela bez uvedení rozměrů) objevovali skutečné ceny. Velmi rychlý sled dražeb, nepřehledné množství dostupného materiálu, i naznačený tlak ze strany státních orgánů však v této době ani nedovolovaly podrobnější umělecko-historické zpracování nabízeného sortimentu.⁴⁴ Vše se také odehrávalo, na rozdíl od zvyklostí předchozích období, bez jakýchkoliv nežádoucích zmínek o provenienční historii dražených položek. Dobový tok uměleckých předmětů byl ostatně tak živelný, že jejich původ patrně často ani sami prodávající přesně neznali. Jen zcela výjimečně se tak z pozvánky k jedné z dražeb dovídáme o, v dobovém kontextu ovšem zcela „nevině“, rozprodeji

7 – Grafická úprava obálky katalogu Antikvy, 20. – 27. června 1950

předmětů z pozůstalosti zesnulého akademického malíře Konstantina Stuchlíka (1877–1949).⁴⁵ [obr. 10] O původu celých rozsáhlých souborů starožitností, historického nábytku, koberců, bibliofilů, starých tisků a maleb, však katalogy taktně mlčí.

Znehodnocování práce současných umělců, přečehování podřadných

Zatímco tak jakákoliv možná souvislost nabízených předmětů s problematickými konfiskačními zdroji byla oficiálními orgány přísně tajena a jako dobově ožehavá záležitost se pramenně objevuje jen v dokumentech státních orgánů, možnost nahlédnout blíže do dalších problematických souvislostí fungování poučnorových uměleckých aukcí nám v omezeném měřítku dávají dobová periodika.

Ohlas y aukční výsledky, které v krátkém období let 1953–1954 publikovala *Výtvarná práce*, upozorňují především na důsledky postupně se projevující radikální diskontinuity soudobé „oficiální cenové politiky“ s předválečným a raně poválečným svobodným uměleckým trhem. A tak kromě pochopitelných, drobných obtíží plynoucích z nedostatku zkušených „zdatných úřednických sil“, o něž se režim zestátněním této sféry připravil (ústícih do zcela chybných autorských připsání, neoborných či neúplných katalogových popisů, prodeje kýčů či fals, případně nesprávného výběru a prezentace děl),⁴⁶ byla právě umělá, „úřednická“ tvorba cen hlavním, opakovaně napadaným kamenem úrazu. Stávající situace výrazně zvýhodňovala režimem preferované skupiny umělců a naopak podhodnocovala prakticky veškerou avantgardněji laděnou meziválečnou tvorbu, pokud se na oficiálním trhu vůbec objevila. Řada soudobých umělců se tak paradoxně na oficiálním trhu dostala pod ceny, za něž prodávala již před dvěma desetiletími.⁴⁷

Podivné disproporce této účelové cenové politiky, jejíž součástí byla zřejmě, kromě snahy zpřístupnit kvalitní umělecké položky lidu,⁴⁸ i vědomá snaha předejít nežádoucímu spekulování cenovou nivelizací a podhodnocením atraktivního a dříve často obchodovaného zboží, se naplno projevily na velkých výprodejových výstavních akcích, se kterými závody *Starožitnosti*⁴⁹ jakožto se „záchrannou berlíčkou“ přišly na podzim 1953 po likvidační měnové reformě: „Prodalo se zde za týden na 1200 předmětů a dosažená částka se zde vyrovnává úspěšnějším aukcím poslední doby. [...] Každá věc měla zde již určenou pevnou cenu, takže zájemce mohl vyhlédnutý předmět okamžitě získat bez přírůžek a nepřijemných aukčních přitůžů. Ceny exponátů nebyly ve srovnání s dosavadní běžnou prodejní cenou nikterak sníženy a naopak řada děl byla zde oceněna dost vysoko, takže i majitelé nabízených uměleckých děl získali za ně přiměřené obnosy,“ pochvaluje si první z takovýchto akcí František Dvořák (1920–2015). „Šťastná myšlenka rozšířovat tímto nezvyklým u nás způsobem umělecká díla mezi lid a podporovat

sběratelství měla by být podle tohoto příkladu následována,“ uzavírá spokojeně.⁵⁰

Již na následujících výprodejových akcích tohoto typu pak ovšem „překvapily velmi nízké ceny, za něž jsou nabízena díla současných umělců. [...] Tak nízké ceny vzbuzují samozřejmě u lidí nepoučených podezření, že nejde o díla hodnotná [...]“. V referátech k těmto výprodejům umění se již Dvořák odvažuje zásadních výtek: „S podobnými případy se setkáváme i v stálých prodejních obrazů. Současní výtvarníci jsou tím velmi poškozováni. Sběratelé, kteří dnes totiž z jakýchkoliv důvodů musí některý obraz současného malíře nabídnout k prodeji, mají vinou neodborného ocenění nesprávný dojem,

že si před lety koupili věci bezcenné“. Pléduje tedy pro to, aby se „umělecká díla necenila podle zdání úředníků prodejen, ale podle skutečné výtvarné hodnoty“.⁵¹

Není přece možné, zlobí se Dvořák v dalším článku, aby bylo možno prodávat „rané dílo B. Feikla [sic] – Koupání 70 x 100cm – za 536 Kčs, ale naproti tomu V. Skramlíka „Historický výjev“ za 2680 Kčs a Šetelíkovi Prahu za 2 412 Kčs!“ Nápravy těchto nesrovnalostí se podle něj nedosáhne, pokud nebudou prodejny s uměleckým zbožím převedeny pod nedávno vzniklý Svaz výtvarníků: „Do té doby bude se toto poškozování současných umělců opakovat“. Prodejny by přitom měly hledět nejen na obchodní plány, ale i kvalitu pro-

Kč. 3774/51.5 X

Seznam

Předmětů, vyříděných Národ. kult. komisí v Praze podle zákona č. 137/46 Sb. jako státní kulturní majetek dne 3. dubna 1951 ve skladu ONV fins. rep. Praha II. Pítkovská 6.

I. Konfiskát z majetku Lebusa Maškova v Praze.
 pol. 212. Čínské bronzové vyřezávané na dřevěném podstavci; na vrchu soška psa, ucha ve tvaru draku. XIX. stol. 1000 Kčs

II. Konfiskát z majetku J. Krajčů v Praze.
 Porcelánová figurka, knedlíčková dráha, sládky s dráčkou. 500 Kčs

III. Konfiskáty z majetku Wildmanovců v Praze.
 4. Ložný, glazovaný dracem vyřezávaný polštář, podložný, Turcko XIX. stol. 300 Kčs

11. Abrazel anon. Cirkus, v rámu pod sklem, XIX. stol. 500 Kčs

IV. Konfiskáty z majetku J. Tokomaha v Praze.
 17. Trumpan, stůl s mramorovou deskou a dřevěným rámem, se sloní kůží XVIII. 1000 Kčs

16. Claraffa na ocel a alaj, čínské stříbra, 2. pol. 19. stol. 500 Kčs

V. Konfiskáty z majetku J. Vladimíra Kábose v Praze II. Gottwaldova ul. 28.
 1, 2, 3, 4, 5. (Pramenářská) souprava obsahující velký přeborník, předělník, kulatý porcelánový stůl, obdélný stůl se 3 přívěskami a buffet na kolečkách, (čestné knedlíky), s keramickými ornamentálními a bronzovými kováními, celkem... 13.000 Kčs

8 – Rukopisný seznam konfiskátů vyříděných Národní kulturní komisí jako státní kulturní majetek ve skladu ONV v Praze II., včetně identifikace původních majitelů předmětů a pro úřední účely stanovených cen, 3. dubna 1950. Praha, Národní archiv ČR

dávaného zboží, a ne „usilovat jen o jeho prodej i za cenu znehodnocování práce současných umělců a přeceňování děl podřadných“. Každopádně ohlasy těchto akcí u veřejnosti podle Dvořáka dokazují, že „mezi našimi pracujícími je opravdový zájem o umělecká díla a že neváhají za hodnotné práce obětovat i značné obnosy“.⁵²

Tyto Dvořákovy stížnosti upozorňující na důsledky disproporcí a diskontinuit oficiální „úřednické“ cenové politiky sdíleli a s rozčarováním prožívali mnozí, jako publikované však patrně zůstaly dobově ojedinělým hlasem a dokumentem. Situaci s problematickým živým uměním (zesnulí autoři se již pochopitelně bránit nemohli) pak úředníci

vyřešili po svém. Problém „nepřiměřené výše cen některých obrazů a plastik“ současných tvůrců a fakt, že „mezi cenami prací různých výtvarníků [...] objevují se obrovské disproporce, které zákazníka matou a odstrašují“, mělo v roce 1954 (patrně definitivně) vyřešit zřízení Ústřední nákupny a prodejny Českého fondu výtvarných umění (ČFVU). Napříště to proto měla být již pouze umělecká komise Fondu, kdo určí „má-li být ta která věc zařazena do skupiny prací pro větší nákupy státních institucí apod., či náleží-li mezi díla, určená pro běžný prodej soukromým zákazníkům“. Rozhodnutí o tom, které dílo za jakých podmínek nabídnout, nelze totiž „ponechat náhodě nebo zaměstnancům prodejny“.⁵³

K. res. 6132/57

Negativní eliminace v Praze. výprosy.

Poř. č.	Číslo výprosy	Jméno a adresa držitele	Poznámka
1.	V 6 A Prh 1/I-VII/44	A. Černá-Štrelbová I, Pařížská 121/28	
2.	V 7 A Prh 1/I-VI/52	Vojtěch Michalicko I, Břehová 8	
3.	V 8 A Prh 1/I-VI/53	Dr. Frant. Štajgr I, Pařížská 203/19	
4.	V 9 A Prh 1/I-VI/61	Frant. Vojíš I, Pařížská 1067/8	
5.	V 10 A Prh 1/I-VI/62	Ant. Mach I, Pařížská 1067/8	
6.	V 13 A Prh 1/I-VI/135	Elly Wintrová II, Sokolovská 1800/36	
7.	V 17 A Prh 2/X-22	Josef Kubiček X, Vítkova 15	Výprosa opravena na disp. list ✓
8.	V 28 A Prh 3/I-VI/38	Ant. Plecítý I, Dlouhá tř. 618/14	
9.	V 33 A Prh 3/I-VI/115	Arnošt Tríska III, Petřínská 569/20	
10.	V 40 A Prh 4/I-VI/221	Nina Bonnhardová II, Žitná 610/23	
11.	V 41 A Prh 4/I-VI/267	Dr. Ludvík Engelsman V, Maislova 41/21	
12.	V 42 A Prh 4/I-VI/286	Jaroslav Hlavsa Štěpánská 633/49	
13.	V 43 A Prh 4/I-VI/417	Karel Petřík II, Žitná 36	
14.	V 50 A Prh 7/I-VI/1	Jana Hamplová Soukenická 3	
15.	V 52 A Prh 7/I-VI/55	Dr. Armin Glanz II, Soukenická 29	
16.	V 53 A Prh 7/I-VI/70	Dr. Frant. Bláha I, Platnéřská 89	
17.	V 57 A Prh 8/I-VI/91	Jan Houdek I, Benediktinská 16	
18.	V 61 A Prh 9/I-VI/161	Jan Pětík I, Národní tř. 416/37	
19.	V 62 A Prh 9/I-VI/165	Josefa Kocourová I, Ostrovní 1681/23	
20.	V 64 A Prh 9/I-VI/185	Václav Zamrazil II, Ostrovní 2063/7	

9 – První list ze seznamu pražských bytů, v nichž probíhaly konfiskace a Národní kulturní komise zde uplatňovala své zájmy, 9. května 1950. Praha, Národní archiv ČR

Umělecké aukce jako obraz sociálně-politických změn

Právě uvedená forma prodeje prostřednictvím obchodních poboček za předem pevně stanovené ceny ještě před polovinou padesátých let zásadně nabyla na významu. Čilá frekvence uměleckých aukcí totiž měla, za nových podmínek poučivé totalitní společnosti, jen velmi krátké trvání. O posledních pravidelných dražbách umění a starožitností, jež po sobě následovaly v rychlém sledu a nabízely obsáhlé soubory, máme doklady ještě v závěru května 1953. Drastické sociální a ekonomické následky měnové reformy, ale patrně i částečně vyčerpané a více veřejnými orgány strážené konfiskační zdroje, tak zaběhnutý systém pravidelných „velkoobjemových“ aukcí do značné míry podlomily.⁵⁴ Na podzim 1953 v období vrcholící hospodářské krize pak podnik *Starožitnosti* přišel s již zmíněnými výprodeji skladových zásob za deformované, v některých případech bezprecedentně depreciované ceny. Další umělecké aukce se pak konaly již jen příležitostně v rozvolněnějším tempu. Z následujících let jsou známy kupř. katalogy z roku 1958 a poté opět z roku 1960, kdy se opět objevila potřeba nabídnout trhu „přebytky“ z nové vlny konfiskací. Úroveň zpracování těchto katalogů závěru padesátých let však již pozoruhodně zaostává za počátky sledovaného období, kdy byla těmto účelovým tiskovinám věnována v rámci dobových možností značná pozornost, související i s jejich normativně propagační funkcí v raných fázích formování a krize režimu.⁵⁵

Aukce jako obvyklá, oblíbená a úspěšná forma prodeje uměleckých předmětů tak postupně v druhé polovině padesátých let zcela vymizely ze scény. Následující na ně navázaly až za další tři dlouhá desetiletí.⁵⁶ Daleko spíše než o samotný důsledek vyčerpaných konfiskačních zdrojů a drastické měnové reformy se však v této době jednalo o promyšlené systémové rozhodnutí, jehož cílem bylo definitivně se zbavit společensky „přežilé“, nežádoucí, spekulativní formy prodeje, spojené s překonaným společensko-ekonomickým zřízením. Nadále pak jako středisko oficiálního uměleckého obchodu fungovala především rozšířená síť prodejen *Starožitnosti*, spadajících v té době již nikoliv pod národní podnik *Obchodní domy*, ale pod specializovanější *Obchod klenoty, hodinami a starožitnostmi* (OKHS). Tento podnik měl v polovině roku 1953 jen v Praze na třináct poboček, a to vesměs v centru města. Některé z nich přijímaly celý sortiment starožitností, jiné byly specializovány, kupř. pobočka na Národní 12 na obrazy, na Jungmannově 16, v bývalém sídle hlavní správy Antikvy, přijímali výhradně nábytek, na Václavském náměstí 60 orientální koberce, jinde se zaměřovali na šperky, mince, apod.⁵⁷

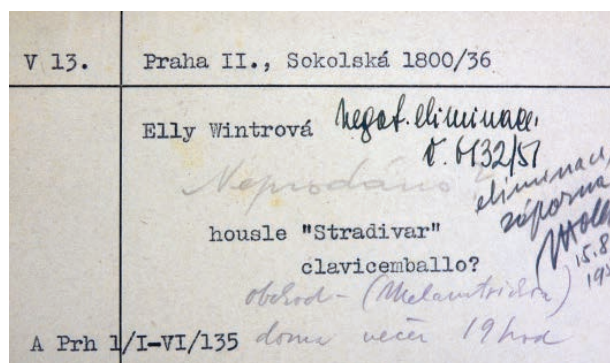
Péči o oblast živého umění, ocenění a prodej režimem preferované soudobé tvorby v letech 1954–1956 definitivně převzal distribuční podnik *Dílo*, zřízený vedle výro-

10 – Pozvánka na aukci závodu Antikva ve Spálené ulici v Praze, červen 1950

ního podniku *Tvar* jako jeden ze dvou základních podniků ČFVU. *Dílo* záhy převzalo do své správy i svazovou *Ústřední nákupnu a prodejnu*, distribuční síť bývalé *Družstevní práce*, atd. Tím bylo „docíleno jednokolejnosti v soustředování, prověřování a odbytu originálů, byla zavedena jednotná a řádná evidence a konečně byla tím sjednocena kritéria uměleckých komisí“. Právě ty teď prověřovaly „bez výjimky každé dílo“, které se mělo stát předmětem obchodu a vykonávaly „vliv na rozdělování děl do distribuční sítě“, přidělovaly úkoly na zakázku.⁵⁸

Nadále tak sběratelé a zájemci o akvizice umění oficiální cestou nakupovali, slovy Františka Dvořáka, již bez „nepříjemných aukčních příhozů“ za předem pevně stanovenou cenu.⁵⁹ Nemuseli tedy smlouvat a tahat se „o cenu jednotlivého díla po způsobu starých obchodníků s koňmi“.⁶⁰ Krátká éra zdánlivě nepochopitelného rozkvětu poučivých uměleckých aukcí, v nichž ve velké míře, a často i za značně příznivých cen, docházelo k přerozdělování majetku bývalých buržoazních vrstev a jiných třídních nepřátel, tak definitivně skončila.

11 – Tzv. evidenční kartičky Národní kulturní komise, identifikující pražské byty a umělecké předměty, které měly být z konfiskací eliminovány pro zájmy Komise, 9. května 1950. Praha, Národní archiv ČR

12 – Václav Chochola, *Aukce závodu Starožitnosti v Mikulandské 7*, léto 1960 © Archiv B&M Chochola

Původ snímků – Photographic Credits:

1, 5, 12: Václav Chochola, © Archiv B&M Chochola; 2–4, 6, 7, 10: archiv autorky; 8, 9, 11: Praha, Národní archiv ČR

Poznámky

* Článek představuje dílčí výstup autorčiny disertační práce *Cesty soukromého sběratelství moderního umění v českých zemích v letech 1948–1965* vypracované v Seminárii dějin umění FF MU Brno.

¹ Jaroslav Jindra, *Starožitnosti ve čtvrtém poschodí. Od čínské porcelány k ložnici Ludvíka XVI.*, *Práce VI*, 1950, 29. 1., s. 3.

² Vyhláška č. 1783/1949 ministra vnitřního obchodu ze dne 8. srpna 1949

o znárodnění a začlenění některých podniků do Obchodních domů, národního podniku; přístupná na <http://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?ld=23992&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>, vyhledáno 6. června 2015. Účinnost této vyhlášky byla retroaktivní až k 1. lednu 1948 a týkala se obchodu starožitnostmi a aukční síně Václav Hořejš (Praha II, Mikulandská 7), umělecké aukční síně Zdeněk Jeřábek (Praha II, Spálená 24), obchodu starožitnostmi a uměleckými předměty Karel Struska (Praha II, Národní tř. 8), obchodu starožitnostmi Antonín Nečas (Praha I, Masarykovo nábřeží 72) a také dvou podniků zkonfiskovaných už dříve podle deketu prezidenta

republiky č. 108/1945, a sice obchodu starožitnostmi Herman Richter (Praha II, Národní tř. 20) a Mezinárodní umělecké aukční síně Marie Golbergové-Schlosserové (Praha I, Celetná 13). Další podniky uměleckého obchodu byly zestátnovány a pod správu *Obchodních domů* začleňovány postupně. Kupř. brněnskou výstavní a aukční síň Karel Ditrich řídili od prosince 1948, kdy byl původnímu majiteli podnik na základě obvinění z nelegálních obchodů zabaven, ustanovení národní správci. Pod Antikvu byla jako její pobočka přiřazena až v únoru 1950. Právě v souvislosti s tímto případem byl ještě před znárodněním pod národní správu začleněn i pražský podnik Václava Hořejše. Viz Brno, Moravský zemský archiv (dále MZA Brno), fond H 984 – Karel Ditrich, výstavní a aukční síně v Brně, 1945–1950, kart. 1, inv. č. 3, 5. Materiály z tohoto fondu budou jako případová studie publikovány samostatně.

³ Pod obdobným názvem *Antiqua* působil soukromý aukční dům už v meziválečné Praze, v letech 1921–1922 na Štěpánské ulici; viz Robert Mečkovský, *Umělecké aukce v Praze v období první republiky*, disertační práce FF MU, Brno 2015, s. 90–93, 324. K jednotlivým předválečným aukčním domům srov. ibidem, s. 74–159.

⁴ Do bývalé aukční síně Zdeňka Jeřábka, fungující ve Spálené ulici od roku 1927, nyní pobočky podniku Antikva, i ve zcela nových společensko-ekonomických podmínkách ještě jistou dobu platilo předválečné telefonní číslo. Katalog 3. aukce z konce září 1949 na titulním listu nesl ještě číslování prozrazující kontinuitu s předválečným a válečným Jeřábkovým podnikem (aukce č. 220). Už v tomto katalogu však nalezneme jméno bývalého majitele začerněno tiskařskou černí, v následujících se již nevyskytuje. Přestože většina původních majitelů podniků byla v průběhu těchto změn „odstraněna“, zkušené oborové „kádry“ se s jistými výhradami hodily i v novém systému. Na prodejních pobočkách Antikvy mimo Prahu, v Karlových Varech a Plzni, působili kupř. bývalí soukromí starožitníci Antonín Nečas a Karel Struska, in: Akce U-II, prodej starožitných a uměleckých předmětů národnímu podniku Obchodní domy, závod Antikva. Osidlovací úřad a Fond národní obnovy, sbírka oběžníků č. 326, dne 23. října 1949; viz Praha, Národní archiv (dále jen NA), fond Státní památková správa (SPS), kart. 40, konfiskáty všeobecné věci, složka 1949.

⁵ Aukce probíhaly na pobočkách v Melantrichově 5, Spálené 24, Mikulandské 7. Prodejny byly v centru umístěny také na Masarykově nábř. 52, Národní tř. 20, Národní tř. 8 a v obchodním domě *Bílá Labuť* Na Poříčí 23. Na Národní tř. 12 pak působil „exportní prodejna“. V celé Praze pak na počátku roku 1950 působil na osmnáct prodejen, viz Jindra (pozn. 1).

⁶ Periodická autoinzerce podniku Antikva let 1949–1951, obálky aukčních katalogů.

⁷ František Stříž, *Sběratelství dříve a nyní*, in: *Aukční katalog Antikva, pobočka Mikulandská 7, Praha II, 14. aukce, březen 1950*.

⁸ Srov. Jiří Knapík – Martin Franc, *Volný čas v českých zemích 1957–1967*, Praha 2013, s. 15–49.

⁹ Stříž (pozn. 7). In extenso publikováno in: Marcela Chmelařová, *Sběratelství dříve a nyní. Historický pohled na sběratelství a obchod s uměním: Antikva 1950*, ART+, 28. září 2012, <http://www.artplus.cz/cs/aukcni-zpravodajstvi/1/sberatelstvi-drive-a-nyni>, vyhledáno 12. května 2015.

¹⁰ Jindra (pozn. 1): „Zaměstnanci Antikvy si do sebe uvědomují, co náš dnešní člověk potřebuje. Proto se také ze všech sil snaží svým zákazníkům vyhovět. Jejich úkolem již není zprostředkovat prodej bezcenného starožitnického braku nebo kýče. Jejich úkolem je dát poctivou práci, která je přístupná všem pracujícím občanům“.

¹¹ Ibidem.

¹² Václav Formánek, K otázkám vztahu výtvarného umění ke skutečnosti, in: *Otázky teorie a kritiky v současném výtvarném umění. Porada historiků, kritiků a teoretiků výtvarného umění na Dobříši ve dnech 24. a 25. února 1955. Polemika a kritika*, sv. I, Praha 1955, s. 76. – Vojtěch Lahoda, Plíživý modernismus a socialistické umění 1948–1958, in: Rostislav Švácha – Marie Platovská (ed.), *Dějiny českého výtvarného umění [V] 1939 / 1958*, s. 371–385.

¹³ Toto množství pořádaných aukcí odpovídá nejspěšnějším létům vývoje předválečného aukčního trhu, tj. období poloviny dvacátých a poté samotného závěru třicátých let; srov. Mečkovský (pozn. 3), Příloha 3.

¹⁴ Srov. úvahy o uměleckých aukcích jako dokumentu dobových sociálně – majetkových změn v období pozemkových reforem a ekonomické krize první republiky in: Mečkovský (pozn. 3).

¹⁵ Výběrově aukční dění v období let 1948–1950 sledoval i Vincenc Kramář. Před znárodněním, podle dochovaných listů vytržených z aukčních katalogů a vepsaných poznámek, sledoval především aukce firmy Jeřábek, případně fy Hořejš, poté nabídku monopolního podniku Antikva. Jeho zájem byl soustředěn na dražší položky českého a evropského malířství předchozích staletí (Norbert Grund, Christian Brand), českou krajinomalbu (Josef Navrátil, August Bedřich Piepenhagen, Alois Bubák, Julius Mařák), perokresby Mikoláše Alše. Mezi archivovanými listy jsou však i reprodukce děl Joži Uprky, Hanuše Schwaigera, Beneše Knüpfera, Oldřicha Blažička, Aloise Kalvody. Viz Ústav dějin umění AV ČR, v. v. i. – oddělení dokumentace (dále ÚDU AV ČR, OD), fond Vincenc Kramář, kart. XI, složka 6, fol. 98–117.

¹⁶ Rozsáhlé vlastnické a strukturální poúnorové změny československé ekonomiky přinášely množství problémů ústících roku 1953 v hospodářskou krizi. Sociální důsledky ekonomické politiky se ohlašovaly rok od roku citelněji. Reálné důchody rolníků zůstávaly i v roce 1952 hluboko pod předválečnou úroveň. Většina členů nových zemědělských družstev kupř. žila na hranici životního minima či pod ní. Přesto nízké ceny základních potravin přidělovaných na lístky a kritický nedostatek zboží na trhu umožňovaly, aby některé skupiny obyvatel včetně dělníků nahromadily v letech 1945–1950 relativně vysoké úspory. Ty však již v letech 1951–1952 významně klesly. K hospodářskému vývoji srov. dále Karel Kaplan, *Proměny české společnosti 1948–1960, Část první*, Brno 2007, s. 9–29, s. 91–124. Ke konkrétním příkladům cenových poměrů a nárůstů srov. Marcela Chmelařová, *Blažiček, Mařák a spol., kolik stály ikony socialismu a kolik chleba?*, ART+, 11. leden 2013, in: <http://www.artplus.cz/cs/aukcni-zpravodajstvi/1/blazicek-marak-a-spol-kolik-staly-ikony-socialismu-a-kolik-chleba>, vyhledáno 16. května 2015.

¹⁷ „Aukce v Mikulandské probíhaly obvykle čtyřikrát do roka, po dobu dvou týdnů před aukcí byly všechny předměty vystaveny k veřejně dostupné prohlídce a zájemce dostal katalog se seznamem předmětů a s vyvolávací cenou. Asi polovinu sálu zaujímalá místa pro význačné, především zahraniční zájemce z diplomatických kruhů, kteří si tak za babku odváželi předměty význačné kulturní hodnoty do svých osobních sbírek (nebo k výhodnému dalšímu prodeji) kdesi v cizině. Druhou polovinu míst k sezení zaujímalí zájemci čeští. Jednak uměnímilovní, jednak zřejmě lidé, kterým by se nejlépe řeklo „překupníci“. A pak tam vzadu stávali zájemci o průběh aukce – někteří jako skromní potenciální kupující, jiní pouze jako přihlížející ze zájmu – jistě i nemálo těch, jejichž zkonfiskované předměty se právě dražily – a ke kterým oni už nemohli.“ Viz Emilie Srbová, Poznámky k historii obrazu Karla Černého: *Námořník v Le Havre*, in: *Opus magnum – Karel Černý: Námořník, 1949* (tiskovina k výstavě), GAVU Cheb 2014. Vzpomínka, kterou zaznamenal Marcel Fišer, je in extenso přístupná i na: <http://www.artplus.cz/cs/aukcni-zpravodajstvi/1/namornik-z-borovickovy-sbirky>, vyhledáno 16. května 2015.

¹⁸ Viz NA, fond SPS (pozn. 4), složka 1947–1948 – výzva referenta NKK JUDr. Zdeňka Zengera (1913–1988) ze dne 28. června 1948 ministerstvu vnitřního obchodu, aby podchytil obchod se starožitnostmi: „[...] velmi hledanými zákaznickými obchodníky se starožitnostmi jsou zejména cizinci, obchodníci i osoby soukromé, kteří podloudně i zcela legálně nakupují pomocí záhadně nabytých legitimací starožitnosti a dopravují je do ciziny. Je ovšem těžké přistihnouti takový případ prodeje, protože obě kupní strany bývají uspokojeny a v jejich zájmu je, aby věc nebyla vyrazena.“ Jako „nejagilnější bojovníci“ proti nelegálním obchodům státním kulturním majetkem v dokumentech vystupují stále titíž úředníci NKK, referent JUDr. Zdeněk Zenger a soudní znalec, pověřenec NKK v Turnově PhDr. Josef V. Scheybal (1928–2001). Srov. také ÚDU AV ČR, Praha, OD, fond NKK. Tyto prameny citovány poprvé in: Kristina Uhlíková, *Národní kulturní komise 1947–1951*, Praha 2004.

¹⁹ NKK vznikla na základě *Zákona o Národních kulturních komisích pro správu státního kulturního majetku č. 137/46 Sb.* ze dne 16. května 1946. Její působnost se týkala správy a využití movitého i nemovitého majetku s kulturní (uměleckou, historickou, vědeckou) hodnotou jakéhokoliv stupně, konfiskovaného podle dekretů prezidenta republiky č. 12 a č. 108/1945 Sb. (*Dekret prezidenta o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy*). První ustavující schůze NKK proběhla v únoru 1947. Svou činnost pak ukončila před reorganizací památkové péče v závěru roku 1951.

²⁰ Viz NA Praha, fond SPS, kart. 40, složka 1949 – Směrnice pro výběr uměleckých a starožitných předmětů pro Antikvu. Směrnice (1 list, strojopis) byla rozesílána jako součást Oběžníku osidlovacího úřadu a Fondu národní

obnovy č. 326 ze dne 23. října 1949. Oběžník informoval o akci U-II, tj. rámcové dohodě jmenovaných úřadů s Antikvou, podle níž měli zaměstnanci OÚ a FNO dodávat pro Antikvu, jakožto podnik získávající pro stát cenné devizy, předměty do prodeje.

²¹ Viz např. NA Praha, fond SPS (pozn. 4), složka 1947–1948 – Stížnost pověřence NKK v Turnově Josefa V. Scheybala pražské centrále ve věci prodeje cenných konfiskovaných předmětů kategorie „státní kulturní majetek“ soukromou firmou Licita – Dundr z 16. června 1948: „V pondělí dne 14. t. m. jsem přijel do Rumburku, abych tam v tamní skladě vytříbil a převzal předměty kulturní hodnoty ve smyslu zákona 137/46 Sb. Zde jsem s podivením konstatoval, že pražské úřady FNO vybavily zástupce firmy Licita – Dundr plnou mocí, aby do Prahy převezl veškeré cenné sklo a porcelán. Zástupce jmenované firmy jakýsi Růžička bezohledně sebral veškeré předměty i ty, které jsem již svého času označil jako státní kulturní majetek a v Praze dle doslechu byly tyto předměty prodány za 750.000,- Kčs. Žádám proto NKK v Praze, aby energicky zakročila u úřadů FNO v Praze a žádala na základě zákona 137 par. 5, aby tyto prodané předměty byly neprodány navrátny a NKK dány k dispozici. Zároveň doporučuji aby se NKK v Praze vzhledem ke stálému vědomému porušování a urážlivému ignorování zákona o NKK obrátila na všechna zúčastněná ministerstva a požádala, aby konečně jednou byla učiněna přítrž podobnému protizákonnému jednání a poměr mezi NKK a FNO byl jednou definitivně rozřešen a upraven. Vedle toho se snaží firma Dundr domoci se práva získávat předměty kulturní hodnoty vyloučené z prodeje a dané na dispoziční listy. S těmito předměty byla Licitou odvezena sbírka starožitného porcelánu po býv. továrníku Lischkem v Chřibské kterou jsem ještě před svým pověřením t. j. 28. III. 1947 označil za stát. kult. majetek vzhledem ke krásné kolekci české keramiky. Fotografie těchto sbírek jsou v mých rukou. Pokud se týká firmy Licita – Dundr odporuji, aby někdo z pověřenců NKK v Praze navštěvoval sklady této firmy a vylučoval vše, co má kulturní hodnotu. Já se snažím ze všech svých sil zakročiti všude tam, kde toho vidím potřebu a věnuji zájmům NKK nejen pracovní dobu, nýbrž i všechny svůj volný čas, bohužel všude najednou býti nemohu“. Nebo ibidem – Zpráva úředníka NKK JUDr. Zdeňka Zengera, pověřeného kontrolní návštěvou dražby konfiskovaných starožitností a uměleckých předmětů pořádané Fondem národní obnovy a Národním pozemkovým fondem v soukromé aukční síni Licita – Dundr z 12. až 19. října 1948: „Dne 13. října jsem ve smyslu příkazu navštívil aukční síň fy Licita – Dundr, abych prohlédl dražené předměty. Zjistil jsem, že předměty, pokud jsem měl možnost je uvidět, – do zadního skladiště jsem nebyl vpuštěn – jsou ceny nevalné. Je ovšem třeba vzít v úvahu, že to byl již třetí den konání dražby. Sháněl jsem se po úředníku FNO nebo NPF [Národní pozemkový fond], avšak žádný nebyl přítomen. Předměty dle informace ředitele Dundra pocházejí ze skladů FNO i NPF. Zejména ze skladiště FNO v Krči, kde prý byl zjištěn velmi slabý materiál. Zámky, které NPF dal do dražby, jsou v Měcholupech, Slabcích, Kolečovicích a Doksanech. Pro příští dražbu se připravují Doksy. Před dražbou věci ještě jednou prohlédli za NKK Dr. Müller a Dr. Poche. Účast při dražbě byla slabá a věci byly přiklepnuty, pokud jsem byl přítomen, při třetím a čtvrtém příchodu. Poté jsem se odebral do dražební síně fy Jeřábek, která však byla tak naplněna, že zájemci stáli až daleko v chodbě před síní. Dvnitř jsem se nedostal. Dne 14. října jsem navštívil dražební síň firmy Jeřábek. Dle informací, jichž se mi dostalo, pocházejí předměty nikoliv z konfiskovaného majetku. Také zástupci NPF ani FNO přítomni nebyli. Pokud jsem mohl vidět dražené předměty zejména obrazy, převahu měla díla z XX. století“.

²² Viz např. NA Praha, fond SPS, (pozn. 4), složka 1950–1955 – Zápis z porady zástupců Antikvy, FNO a NKK konané na ministerstva vnitřního obchodu dne 10. února 1950. Zástupci Antikvy a Fondu však neměli příliš zájem podobná ujednání ve věci vytřídování a toku movitých konfiskátů a státního kulturního majetku vůči NKK respektovat. Viz dále pozn. 34 a 37.

²³ Uhlíková (pozn. 19), s. 42–43.

²⁴ Viz přípis Josefa V. Scheybala NKK, týkající se obchodu se starožitnostmi z 11. prosince 1948, publikovaný in extenso in: Uhlíková (pozn. 19), s. 127–129: „Každý znalec obchodu starožitnostmi, který navštíví významná města v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, se podívá nad krásným a vybraným zbožím, jaké se v dnešních, celkem průměrných obchodech starožitnostmi nachází. Nejprve jest nutno si uvědomiti, jakým způsobem jsou tyto obchodníci zosobeni:

1/ Přímou koupí u osídlenců v pohraničí, nikoliv přímým stykem majitele závodu, nýbrž prostřednictvím různých agentů. 2/ Koupí u příslušníků cizích států.

3/ Koupí ve skladech MNV, FNO a NPF. 4/ Koupí od obyvatel ve vnitrozemí,

kteří byli neb jsou nuceni prodávati vzhledem k socialisaci, zmenšením svých bytů a konečně i vázáním vkladu“.

²⁵ NA Praha, fond SPS (pozn. 4), složka 1947–1948 – Záznam Národní kulturní komise č. 3103/ 1947, Státní kulturní majetek u aukcích (katalog z Vetry).
²⁶ Ibidem – Poznámky a návrhy k jednání s FNO, Zajištění kulturně hodnotných konfiskátů u pražských starožitníků a jejich revize a zajištění. Pověřenec NKK PhDr. Scheybal pražské centrále NKK, č. j. 581-231/47, 5. října 1947.

Srov. ojedinělý dokument o vývoji nabídky a cenových poměrech moderního umění v průběhu války v korespondenci ostravského sběratele Vladimíra Kouřila: Lubomír Slaviček, Cesta do hlubin sběratelovy duše, Sběrka moderního umění ostravského sběratele Vladimíra Kouřila ve světle jeho dopisů, *Opuscula historiae artium* 62, 2013, č. 1, s. 44–67.

²⁷ Nebylo tomu tak zdaleka vždy; srov. novinový sloupek *Umělecká díla do veřejných institucí*, uchovaný mezi dokumenty NKK: „Okresní národní výbory zabavují umělecká, historicko-archeologická, případně vědecky důležitá díla, jež se při propadnutí ve prospěch státu dostávají do soukromých rukou, ač by měla být v zájmu veřejném přidělena nebo nabídnuta ke koupi Národním muzeu, Archivu země České, Národní galerii apod. Proto je třeba, aby okresní národní výbory takové případy ohlásily kulturnímu referátu ZNV se stručnou zprávou, o jaké dílo jde, aby mohlo být zahájeno jednání o převzetí či koupi díla“. Viz pz, *Umělecká díla do veřejných institucí*, *Lidové noviny* 56, 1948, 16. července. Na tuto novinovou zprávu obratem zareagovala NKK dopisem do redakce *Lidových novin* s upozorněním, že v článku navrhovaný postup není v souladu se zákonnými ustanoveními; viz NA Praha, fond SPS (pozn. 4), složka 1947–48.

²⁸ Josef V. Scheybal pražské centrále NKK 5. října 1947 (pozn. 26), s. 1. V jedné ze závěrečných zpráv o činnosti NKK jsou mezi příčinami, které od počátku bránily v její činnosti, jmenovány: „5. Od samého začátku byl na NKK vykonán nátlak oběma fondy /NPF a FNO/, aby nevybírala jako st. kult. majetek větší procento konfiskátů. I to procento, které NKK při eliminaci dosahovala /2 až 10%/ zdálo se těmto fondům neúnosné a jejich odpor byl motivován domnělou snahou, prý i strany KSČ, o získání zahraničních valut vývozem konfiskátů do ciziny. Nátlak vyvrcholil v roce 1950 za spolupůsobení ministerstva zahraničního obchodu. Jen ráznému vystoupení NKK lze děkovati, že bylo od zvláštní akce v tom směru upuštěno. 6. Neochota, ba úmyslné oddalování součinnosti a potom neplnění dohody s Fondem národní obnovy /dohoda ležela nepodepsána dvě léta“. Péče o státní kulturní majetek – protokol o příčinách, které od počátku vadily NKK v její činnosti, 1. prosince 1952; viz ÚDU AV ČR, OD, fond NKK, kart. VI, inv. č. 73, s. 2.

²⁹ Stížnost pověřence NKK v Turnově Josefa V. Scheybala z 16. června 1948 (pozn. 22). Obdobně kupř. v Brně NPF systematicky „dodával“ mobiliář ze zkonfiskovaných moravských zámků do soukromé výstavní a aukční síně Karel Ditrich na Nám. Rudé armády 12. Spolupráce s NPF pokračovala i po odstranění původního majitele a jmenování národních správců. Dle dochovaných výkazů některé z těchto položek dosahovaly pozoruhodných, často i několikanásobných nárůstů. Některé z nich výhodně vydražil sám majitel síně, což také vedlo k jeho obvinění a „zajištění SNB“; in: MZA Brno, fond H 984 (pozn. 2).

³⁰ Josef V. Scheybal pražské centrále NKK 5. října 1947 (pozn. 26), s. 1. Dokument o tom, jak původní majitel často bezmocně přihlížel dražbám svého majetku, viz in: Srbová (pozn. 18).

³¹ Viz NA Praha, fond SPS (pozn. 4), složka 1947–1948 – Aukční síně, návrh na zestátnění. Opis podnětu Zemského národního výboru v Brně Ministerstvu školství, věd a umění, dat. 20. listopadu 1948.

³² Viz NA Praha, fond SPS (pozn. 4), složka 1947–1948 – Koncept odpovědi Národní kulturní komise Zemskému národnímu výboru, dne 2. prosince 1948. Starším dokumentem, na který se NKK odvolává, je Výzva referenta NKK JUDr. Zdeňka Zengera ministerstvu vnitřního obchodu, aby podchytilo obchod se starožitnostmi z 28. června 1948.

³³ NA Praha, fond Úřad předsednictva vlády (UPV – B), kart. 108, 1945–1968, sign. 230/94 – Stížnost Národní kulturní komise na závod Antikva. Ministerstvu vnitřního obchodu, Ministerstvu školství, věd a umění a Úřadu předsednictva vlády ve věci Antikva, vytřídování státního kulturního majetku v jejich skladech, dat. 14. února 1950.

³⁴ Ibidem – Reakce jednotlivých odborů úřadu předsednictva vlády ve věci stížnosti NKK na závod Antikva.

- 35 NA Praha, fond SPS (pozn. 4), složka 1950–1955 – Ministr informací Václav Kopecký Ministerstvu vnitřního obchodu ve věci podpory požadavku NKK, vy-
třídování státního kulturního majetku ve skladech Antikvy, dat. 7. března 1950.
- 36 Ibidem – Ministerstvo vnitřního obchodu Ministerstvu školství věd
a umění ve věci Antikva, vytřídování státního kulturního majetku v jejích
skladech, dne 8. března 1950.
- 37 ÚDU AV ČR, Praha, OD, fond NKK, kart. VII, inv. č. 147, s. 3–4 – Zápis
z XVII. schůze NKK, dat. 14. června 1950: „Že se akce účastní Antikva, je patr-
né kdo za ní skutečně stojí“.
- 38 Uhlíková (pozn. 19), s. 41.
- 39 Zamítavé stanovisko Antikvy je podle Pocheho překvapivé, neboť její
vedení mělo vždy „plné porozumění pro tyto snahy a nechybějí doklady, že
dokonce samo na takový unikát museum upozornilo“. Je také neudržitelné,
neboť „ztěžuje kulturní budování československého státu“. Proto se vedení
UPM „zdvořile přimlouvá, aby ministerstvo vnitřního obchodu uznalo oprávně-
nost požadavků NKK a přimělo vedení Antikvy k tomu, aby těmto požadavkům
vyšlo vstříc“. – Ředitel Uměleckoprůmyslového muzea v Praze Ministerstvu
vnitřního obchodu, obch. skupina A, na vědomí NKK, dne 21. února 1950; viz
NA Praha, fond SPS (pozn. 4), složka 1950–1955.
- 40 NA Praha, fond SPS (pozn. 4), složka 1949 – Konfiskované předměty
z oboru starožitností, určené pro vývoz – smlouva s národní správou fy Václav
Hofeřš, Praha, oběžník č. 9, dne 11. dubna 1949.
- 41 Ibidem – Akce U-II, prodej starožitných a uměleckých předmětů národní-
mu podniku Obchodní domy, závod Antikva. Osidlovací úřad a Fond národní
obnovy, sbírka oběžníků č. 326, dne 23. října 1949. – Tento oběžník informuje
o rámcové dohodě, podle níž mají Osidlovací úřad a FNO povinnost pod-
porovat činnost Antikvy a získávat pro ni při své činnosti cenné předměty
do prodeje. Prodej probíhal prostřednictvím pověřených zástupců Antikvy
pro jednotlivé kraje. Klíčovým koordinátorem této akce byl za Antikvu arch.
František Stříž. Výběr předmětů pro Antikvu probíhal podle Směrnice posíla-
né společně s oběžníkem č. 326.
- 42 NA Praha, fond SPS (pozn. 4), složka 1950–1955 – Vývoz starožitností –
Schichtova sbírka, Ministerstvo školství, věd a umění NKK, dne 16. února
1950.
- 43 Zápis z XVII. schůze NKK, dne 14. června 1950 (pozn. 34). – Uhlíková
(pozn. 19), s. 43. – Srov. Protokol o příčinách, které od počátku bránily NKK
v činnosti (pozn. 28). – Jistá tendence ke stírání významového rozdílu mezi
uměleckým předmětem – originálem a spotřebním zbožím jako obchodní
komoditou byla patrně pro rané období „budování socialismu“ příznačná,
srov. kupř. rozbor hospodaření podniku Dílo: Zpráva o činnosti ČFVU
za léta 1954–56, viz NA Praha, fond ČFVU – Dílo, karton 283.
- 44 Pro dobře situované zákazníky disponující potřebnými znalostmi a fi-
nančními obnosy tak doba sociálně majetkových restrukturalizací přinášela
nespočet velmi výhodných akvizičních a investičních příležitostí. Obdobně
tomu ostatně bylo i za následující změny sociálně-společenského paradig-
matu na počátku devadesátých let 20. století, kdy se na trh dostávala řada
cenných uměleckých položek z probíhajících majetkových restitucí. Těmto
předmětům přitom čtyři desetiletí strávená ve veřejných sbírkách na ob-
chodně atraktivní provenienční historii jen přidala.
- 45 Pozvánka k aukci pobočky ve Spálené 24, konané 13. – 16. června 1950.
- 46 František Dvořák, 76. umělecká aukce národního podniku Starožitnosti,
Výtvarná práce I, 1953, č. 13, 16. 4., s. 2. – K aukčním výsledkům viz např. také:
František Dvořák, 77. aukce závodu Starožitnosti, *Výtvarná práce* I, 1953, č. 16,
29. 5., s. 4. Na této aukci bylo dosaženo několika pozoruhodných cenových
- nárůstů, konala se totiž jen několik dnů před spuštěním neúprosně „likvidač-
ní“ měnové reformy června 1953. Podobné „překvapivé“ nárůsty srov. také
80. aukce pobočky ve Spálené 24 ze samotného závěru května 1953. Katalog
se záznamem dosažených cen je uložen v knihovně Uměleckoprůmyslového
muzea v Praze.
- 47 Srov. Slavíček (pozn. 26).
- 48 Na zvyšování prodeje děl a dočasné snižování cen „skladových zásob
umění“ tlačila od roku 1953 i celostátní politika „stálého zvyšování životní
úrovně obyvatelstva“, jež se měla projevit ve „značném snížení cen průmys-
lových výrobků“. Zpráva o činnosti ČFVU za léta 1954–1956; viz NA Praha,
fond ČFVU – Dílo, kart. 283. Srov. Jiří Knapík – Martin Franc, Kulturní život
a formování „socialistického životního stylu“ v poúnorovém Českosloven-
sku, in: idem, *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích
1948–1967*, Praha 2011.
- 49 V průběhu roku 1952 došlo k osamostatnění závodů Antikva, spadajících
posud pod rozsáhlý národní podnik *Obchodní domy* s velmi všeobecnou
působností (slogan „vše pod jednou střešou“). Tytéž pobočky nadále půso-
bily pod názvem *Starožitnosti* a spadaly pod specializovanější síť národního
podniku *Obchod klenoty, hodinami a starožitnostmi* (OKHS).
- 50 František Dvořák, Prodej uměleckých děl závodu Starožitnosti, *Výtvarná
práce* I, 1953, č. 26, 16. 10., s. 8.
- 51 František Dvořák, Prodej uměleckých děl závodu Starožitnosti, *Výtvarná
práce* I, 1953, č. 30, 11. 12., s. 7.
- 52 František Dvořák, Prodej starožitností a uměleckých děl, *Výtvarná práce* II,
1954, č. 3, 12. 2., s. 9.
- 53 Jaromír Wišo, O lepší a úspěšnější práci ústřední nákupny a prodejny,
Výtvarná práce II, 1954, č. 23–24, 4. 12., s. 10.
- 54 Již zcela základní, předběžná ekonomická úvaha o takto fungujícím trhu
nás dovede k velmi překvapivým závěrům: přibližný počet dražených polo-
žek lze za první rok socialistického fungování Antikvy (od září 1949 do konce
léta 1950) hrubě odhadnout na necelých 30 000 (!), což je k s ohledem
na ukazatele poválečné ekonomiky, kupní sílu i počet obyvatel velmi pozoru-
hodné číslo. Pro srovnání: v novodobé aukční historii lze co do šíře nabídky
za neúspěšnější považovat rok 2015, kdy aukčním trhem prošlo přes 20 000
(databází ART+ evidovaných) položek, ovšem při nesrovnatelně příznivějších
hospodářsko-sociálních podmínkách. Je tedy nasnadě, že po likvidační mě-
nové reformě, jež zasáhla poměrně širokou sociální vrstvu, nebylo již fungo-
vání trhu v tomto objemu myslitelné.
- 55 Knapík – Franc (pozn. 48).
- 56 Srov. Naďa Klevisová, Startovní výstřel, in: Marcela Chmelařová (ed.),
Ročenka ART+. Trh s uměním v roce 2014, Praha 2015, s. 18–22.
- 57 OKHS se po svém založení v roce 1952 rychle rozrostl ve velmi rozsáhlý,
nesourodý podnik s desítkami poboček, sortimentem zahrnujícím nejen
klenoty a hodiny, ale stále častěji i nejrůznější „potřeby pro domácnost“.
Část této sítě také už roku 1958 n. p. Potřeby pro domácnost (PPD) pohltil.
V síti OKHS se prodávalo za maloobchodní ceny stanovované ministerstvem
vnitřního obchodu. Dobové oficiálně vydávané maloobchodní ceníky pro
sortiment klenotů a hodin (rok 1954 a následující) jsou zachovány; viz MZA
Brno, fond K 94 – Obchod klenoty, hodinami a starožitnostmi, oblastní
podnik Brno, kart. 3, inv. č. 59.
- 58 NA Praha, fond ČFVU – Dílo, kart. 283: Zpráva výboru ČFVU o činnosti
za léta 1957–1960.
- 59 Dvořák (pozn. 50).
- 60 Wišo (pozn. 53).

SUMMARY

'In the better and more perfect stream' Persian Carpets Change Owners: Antikva and Some Aspects of the Auction Market in 1948–1953

Marcela Chmelařová

Political developments in post-war Czechoslovakia and especially after 1948 ushered in dramatic social changes and transformed property and ownership ties, a consequence of the fight against the 'defeated' social class. This article focuses on some aspects of the contemporary auction market in the early stages of the formation of the totalitarian regime in Czechoslovakia in 1948–1953.

Even before 1948 many items of property confiscated on the basis of the Beneš decrees and other laws had already made their way by illegal means into the auction and non-auction markets in art or even streamed straight into the international market, and some items even made their way to the market by legal means as a result of the differing interests of various branches of the state apparatus. The continuous, unrestrained and undetected flow of confiscated property into private hands led the Provincial National Committee in Brno to propose in November 1948 the nationalisation of 'uncooperative' private auction houses. They were

nationalised in August 1949 to form a single state enterprise, n. p. Obchodní domy, the monopoly network of the Antikva enterprises.

As the illegal flow of art items continued there were clashes between the National Renewal Fund, which confiscated property, and the National Cultural Committee, which was supposed to sort through confiscated material and select and preserve for the public any property of particular value. Antikva was where the conflicting interests of different ministries were played out most strongly. Attempts to hold on to and preserve 'state cultural property' in public collections had to face off against the economic and currency interests of the state, which was in the midst of an economic crisis.

Nationalisation also gave rise to an ideologically controlled sphere of art collection and trade. Antikva's auction catalogues and the contemporary press became a platform for new forms of 'high-minded socialist art collecting', codified with a very different meaning and in different social terms, and defining itself in opposition to the speculative, 'degenerate' forms of art collecting in the past associated with an 'obsolete social system'. Nationalisation also resulted in a distortion of prices, which were artificially set by state bureaucrats. The work of some good contemporary artists was undervalued, while there was an over-valuation of the work of some second-rate artists.

The era of thriving post-war art auctions, where the property of the former bourgeoisie and other traditional class enemies was redistributed on a mass scale and often at very low prices ended with the impact of the drastic currency reform of 1953.

Figures: 1 – Václav Chochola, **One of the last postwar art auction in 1960** © Archiv B&M Chochola; 2 – **Title page of Antikva no. 3 auction catalogue** with the name of the original enterprise owner, Zdeněk Jeřábek, and his continuous numbering, 26–29 September 1949; 3 – **Slogans of the Antikva monopoly company** relating to the social art trade and art collecting in the early 1950s; 4 – **A list of brands of Czechoslovak folk ceramics** in the catalogue of the 56th auction of the Starožitnosti company as part of an educational campaign targeting socialist-era "small" collectors, February 1952; 5 – Václav Chochola, **Art Auction at Mikulandská 7 Starožitnosti enterprise**, 7–10 June 1960 © Archiv B&M Chochola; 6 – **Title page of the 56th auction catalogue of the Starožitnosti enterprise (formerly Antikva)**, 12–15 February 1952; 7 – **Graphic design of the cover of the Antikva catalogue**, 20–27 June 1950; 8 – **A hand-written list of confiscated property selected by the National Cultural Committee** as the cultural property of the state in a warehouse in Prague 2, including the identities of the original owners of the items and the prices they were assigned for purposes, 3 April 1950. Prague, National Archive of the CR; 9 – **The first page of the list of flats in Prague official from which property had been confiscated**, and where the National Cultural Committee had asserted its interests, 9 May 1950. Prague, National Archive CR; 10 – **An invitation to the auction of the Antikva enterprise on Spálená Street in Prague**, June 1950; 11 – **The 'record' cards of the National Cultural Committee** identifying flats in Prague and artistic objects that the Committee was interested in, 9 May 1950. Prague, National Archive CR; 12 – Václav Chochola, **Art auction at Mikulandská 7 Starožitnosti enterprise**, summer 1960 © Archiv B&M